

Geschiedenis van het Veerse Meer

Het Veerse Gat

In de geschiedenis van Zeeland groeien de eilanden naar elkaar toe. Op elke kaart die de afgelopen eeuwen van Zeeland is gemaakt, is telkens minder zee en meer land te zien. De Noordzee kreeg steeds minder te zeggen in Zeeland. Een van de zeearmen was het Veerse Gat of het Veergat. Deze zeearm leidde naar drie eilanden, die pal boven elkaar lagen: Zuydt-Beveland in het zuiden, in het midden het Eiland van Wolfersdyck en het meest noordelijk Noort-Beveland. Het oostelijke, smallere deel van de zeearm, uitkomend op de Oosterschelde, heette de Zandkreek.

In die tijd lag Arnemuiden, aan de oostkant van het eiland Walcheren, ook aan open zee. Daar kwam een einde aan toen Walcheren aan Zuid-Beveland werd vastgeklonken door de aanleg van de Sloedam in 1871. De Arnemuidse vissers konden hun boten kwijt in de haven van Veere, dat toen nog een echte vissersplaats was, levend van mosselen en garnalen. In 1914 bestond de vloot van Veere uit dertig schepen, waarvan zestien het registratieteken ARM (Arnemuiden) voerden. In die tijd mocht ook nog op zeehonden worden gejaagd. Tussen 1904 en 1923 werden in Veere ruim twaalfhonderd gedode zeehonden aangevoerd. Twee 'motorbootveren' voeren in die tijd over het Veerse Gat en de Zandkreek: tussen Veere en Kamperland en tussen Wolphaartsdijk en Kortgene. Ook was er een 'stoombootdienst' tussen Kortgene en Zierikzee.

De Amsterdamse schrijver Nescio (pseudoniem van J.H.F. Grönloh, 1882-1961) gaf een prachtig tijdsbeeld van Veere, Walcheren en het Veerse Gat, met als een soort refrein: "En 't tij kwam in en 't tij ging uit; 't water rees en viel". Had deze Nescio een vooruitziende blik? "Ik vind het hier verdomd leuk, 't is jammer dat 't zo niet altijd blijft." (*De Uitvreter*, 1911).

Watersnoodramp

Omdat de kustlijn van het Veerse Gat ook werd belaagd door de zee, werd de waterkering daar de eeuwen door flink op de proef gesteld. Zo werden delen van dijk en oever geregeld weggehapt door het water. Aan de Walcherse kust vonden in de periode van 1856 tot 1959 maar liefst meer dan vijftig van deze zogeheten dijkvallen plaats, die echter door tijdig 'repareren' niet leidden tot overstromingen. De watersnoodramp van 1953 maakte op een gruwelijke manier duidelijk dat het deltagebied niet bestand was tegen extreem natuurgeweld. Rondom het Veerse Gat en de Zandkreek braken op negen plaatsen de dijken door en stroomden polders vol. In en bij de dorpen Colijnsplaat en Wolphaartsdijk, allebei gelegen aan de Zandkreek, had dat ongeveer zestig dodelijke slachtoffers tot gevolg.

Deltaplan

Een van de doelen van het Deltaplan, waaraan direct na de ramp van 1953 werd begonnen, was het verkorten van de kustlijn in de delta. Op die manier en door de dijken te verhogen tot deltagoogte werd het risico van nieuwe overstromingen aanzienlijk kleiner. Een onderdeel van het Deltaplan was het 'drie-eilandenplan', dat overigens al ver voor 1953 bedacht werd: het verbinden van Walcheren, Noord-Beveland en Zuid-Beveland, waardoor het Veerse Gat en de Zandkreek van de Noordzee en de Oosterschelde worden gescheiden. De kustlijn wordt hiermee ruim veertig kilometer korter. Het Deltaplan werd in 1957 aangenomen. Als tweede en derde maatregel van het plan werd eerst de Zandkreek met een dam (Zandkreekdijk, 4 mei 1960, 860 m, met sluis) afgesloten en in het jaar daarna het Veerse Gat (Veerse Gatdijk, later Veerse Dam, 27 april 1961, 3 km). Beide dammen werden gebouwd met gezonken caissons als fundament. Zeker aan de zee kant was het een groot karwei; op de plaats waar de dam werd gebouwd, stroomde per getij 70 miljoen liter water in en uit.

De gedenksteen op de Zandkreekdijk: "Hier werd de dam gesloten 4 mei 1960'.

Veerse Meer

Door de twee dammen werden Veerse Gat en Zandkreek verleden tijd en ontstond een meer: het Veerse Meer. Wanneer voor het Veerse Meer de term 'kunstmatig meer' wordt gebruikt, betekent dat dus niet dat het een gegraven meer is, maar dat het is ontstaan door een ander menselijk ingrijpen: afdammen. Het nieuwe meer is 25 kilometer lang en varieert in breedte van 200 tot 1600 meter. De gemiddelde diepte van het meer is vijf meter; het diepste punt is 25 meter. Van de zestien eilanden die nu in het Veerse Meer liggen, zijn er enkele grotendeels natuurlijk (Haringvreter, Aardbeieneiland en de twee Middelpaten); de rest (Goudplaat, Mosselplaat, Soelekerkeplaat, Arneplaat, Schutteplaat, Bastiaan de Langeplaat, Spieringplaat, Lemmerplaat, Schelphoekplaat, Sabbingeplaat, Speelplaat en Zandkreekplaat) zijn kunstmatig; ze zijn in 1961 door zandopspuiting ontstaan.

Jaap Fischer maakte in 1962 een liedje over de teloorgang van het Veerse Gat, overigens met voorbijgaan aan de belangrijkste reden voor het ontstaan van het Veerse Meer: de veiligheid van honderdduizenden mensen. Toch staan er mooie regels in het lied, waaronder de spreekwoordelijk geworden zin 'De haven ligt voor j-o-o-o-oker' over Veere, dat definitief van zee is afgesneden. De regel symboliseert de ingrijpende metamorfose van een regio en de consequenties daarvan voor de mensen daar. Om maar iets te noemen: de vissers van Arнемuiden moesten wéér verhuizen. Nu is de haven van Colijnsplaat – dicht bij de sluis in de Zandkreekdam dan Veere – hun thuishaven. En de veerdienst tussen Veere en Kamperland, waaraan Veere ooit zijn naam dankte, werd uit de vaart genomen, want het was makkelijker en goedkoper om over een van de twee dammen te rijden. Voor het hele gebied gold dat veranderen het sleutelwoord was. Zo werd in 1960 door landschapsarchitect Nico de Jonge een inrichtingsplan voor de omgeving van het Veerse Meer gemaakt, dat echter langzaam en in etappes werkelijkheid werd. Ook de natuur in en om het water en de functies van het meer zouden veranderen. Dat recreatie de boventoon zou kunnen gaan voeren en een belangrijke bron van inkomsten voor de omliggende plaatsen zou worden, was van begin af aan wel duidelijk. Zoals ook Jaap Fischer zong: "Und Fritz und Wilhelm komen nu wel schnell, want Veere vreet hun 'bitte' wel..."

Waterpeil

De dagelijkse getijdenbeweging van de zee was verdwenen. In plaats daarvan werd een vast zomer- en winterpeil ingesteld; respectievelijk NAP en 0.70m –NAP. Dit kunstmatige peilverschil betekent concreet een verschil van dertien miljoen kubieke meter water. Door dat verschil ligt in de winter dan ook zo'n 15% van het wateroppervlak droog. Het winterpeil werd vooral zo laag ingesteld om het afvoeren van overtollig water uit de omliggende polders te vergemakkelijken en wateroverlast daar te voorkomen. Elf gemalen en gemaaltjes plus een uitwateringssluisluis lozen per jaar zo'n zeventig miljoen kubieke meter water op het meer.

Gemaal Adriaan bij Kortgene, een van de poldergemalen rondom het Veerse Meer, gezien vanaf de Veerse Meerdijk.

Natuur

Het zoute zeewater ging langzaam verzoeten, omdat er veel meer polderwater en hemelwater dan zeewater in het meer terecht kwam. Maar echt zoet is het Veerse Meer nooit geworden; het werd een brakwatermeer met een geheel eigen flora en fauna. Wetenschappelijk gezien past de term 'brak' eigenlijk ook niet; het is zouter dan brak, dus wordt de term 'verarmd marien' gebruikt. Kort na de afsluiting stierven veel zoutminnende planten en dieren af. De natuur paste zich daarna echter 'gewoon' aan, hoewel het onnatuurlijke peilbeheer een spontane en gezonde natuurontwikkeling in de weg stond. De flora en fauna van het brakke Veerse Meer vond in enkele tientallen jaren wel een nieuw evenwicht, maar werd in alle opzichten armer aan soorten. Zo zwommen er eerst 35 vissoorten en na de afsluiting nog maar zo'n twintig. Schol, bot en schar verdwenen, daarvoor kwamen stekelbaars, sprong en grondel terug. Ten behoeve van sportvissers werd forel uitgezet. Een typisch Veerse Meerdier is de strandgaper, een tweekleppig schelpdier dat in enorme aantallen voorkomt. Het Veerse Meer kreeg al snel de hoogste vogeldichtheid van het hele deltagebied. Tussen september en maart verblijven er zo'n twintigduizend watervogels. Er wordt gefoerageerd (smient en meerkoet komen voor de planten en wieren, middelste zaagbek en fuut voor vis), gebroed (kokmeeuw, kluut, strandplevier en aalscholver) en uitgerust tijdens de trek naar het zuiden (gans en kleine zwaan). Voor de brandgans, middelste zaagbek, smient en meerkoet is het Veerse Meer zelfs van internationale betekenis en wordt het als zodanig beschermd.

Na de afdamming werd in totaal ruim tweehonderd hectare bos geplant, vooral bij Veere. Natuurgebieden pur sang zijn de Schotsman, de twee Middelplaten (met vanaf 1987 een aalscholverskolonie), Aardbeieneiland en Goudplaat, maar ook delen van de door landbouw omgeven Schengekreek, waarvan het westelijk deel op het Veerse Meer uitmondt.

Recreatie

Zoals verwacht en voor velen boven verwachting: het Veerse Meer werd een toeristische trekpleister van formaat. Door de sluis in de nieuwe Zandkreekdijk voeren in 1962 zo'n 3500 plezierboten; twintig jaar later was dat aantal elf maal zo veel. Jachthavens en aanlegplaatsen verschenen in rap tempo. Er zijn nu op zes plaatsen flinke jachthavens met alles erop en eraan en met in totaal ruim drieduizend ligplaatsen. Een ander cijfer dat laat zien dat het meer in een recreatieve behoefte voorziet en dat het er druk kan zijn, is het aantal parkeerplaatsen: in 2005 in totaal 2900. Het 21 hectare tellende dagrecreatieterrein De Piet was er zo ongeveer vanaf het begin. Dagrecreatieterrein Schelphoek werd in 1979 ingericht. Verspreid rond het meer zijn in allerlei vorm en smaak ongeveer twintigduizend slaapplekken te vinden.

Vanaf 1996 gingen in het toeristenseizoen twee pontjes voor fietsers en voetgangers varen: tussen Wolphaartsdijk en Kortgene en tussen Veere en Kamperland. Er werd een bewegwijzerde Veerse Meerroute voor fietsers uitgestippeld, waardoor het meer kon worden 'gerond' (60 km). Om de toeristische ambitie van het Veerse Meer te waarborgen, werd in 1965 het Recreatieschap Veerse Meer opgericht, een samenwerkingsverband tussen de toenmalige vijf Veerse Meergemeenten. Dit schap had vooral als taak de toeristische openbare voorzieningen, zoals steigers en recreatieterreinen, te onderhouden.

De bewegwijzerde Veerse Meerroute heet in de volksmond 'Rondje Veerse Meer'.

Veel functies

Zo komen de vele functies van het nieuwe meer al aardig op een rijtje te staan: afwatering voor de omliggende polders, natuur en watersport. Verder is het Veerse Meer nog belangrijk voor visserij, scheepvaart en landbouw. Om met die laatste te beginnen: ruim honderd hectare buitendijks land (ofwel: zonder dijk ertussen grenzend aan het meer) wordt gebruikt voor agrarische doelen. Deze percelen zijn vooral te vinden ten zuiden van Kamperland en ten noordwesten van Oud-Sabbinge. De beroepsvisserij op het Veerse Meer is niet grootschalig; twee beroepsvisserij vissers vissen met fuiken op paling. Daarvoor wordt geregeld jonge paling (glasaal) uitgezet. En tenslotte: omdat er havens zijn met in het achterland landbouw en andere bedrijven, worden deze havens aangedaan door vrachtschepen die door de sluis in de Zandkreekdam het Veerse Meer opvaren. Voor die schepen, maar uiteraard ook voor de recreatievaart, is in 2006 een nieuwe vaarwegmarkering gelegd.

Beroepsvisserij in de weer met fuiken.

Problemen aanpakken

Voor al die problemen het hoofd te bieden en het Veerse Meer op een verantwoorde manier meer allure te geven, werd in 2000 het overkoepelende project Rondom het Veerse Meer door alle betrokken overheden gestart. Dit leidde in december 2004 tot een integrale en breed gedragen gebiedsvisie. Het project is nu volop in de uitvoeringsfase. Zo'n dertig projecten verspreid over het hele gebied worden momenteel aangepakt, van restauratie van een oude veersteiger tot een 'botel' aan de Veerse Dam, van verbeteren van de fietsveiligheid tot aan het eventueel vaststellen van een nieuw waterpeil. Algehele leiding en coördinatie van het project ligt bij de provincie Zeeland.

Voor al die problemen het hoofd te bieden en het Veerse Meer op een verantwoorde manier meer allure te geven, werd in 2000 het overkoepelende project Rondom het Veerse Meer door alle betrokken overheden gestart. Dit leidde in december 2004 tot een integrale en breed gedragen gebiedsvisie. Het project is nu volop in de uitvoeringsfase. Zo'n dertig projecten verspreid over het hele gebied worden momenteel aangepakt, van restauratie van een oude veersteiger tot een 'botel' aan de Veerse Dam, van verbeteren van de fietsveiligheid tot aan het eventueel vaststellen van een nieuw waterpeil. Algehele leiding en coördinatie van het project ligt bij de provincie Zeeland.

Zeesla, zeer hinderlijk bij zwemmen en surfen.

Beheer

Als het gaat om overheidsbemoeyenis en verantwoordelijkheden is het Veerse Meer geen overzichtelijk gebied. Lange tijd hadden Rijkswaterstaat, provincie Zeeland, alle gemeenten (nu zijn dat er vier), Staatsbosbeheer, het Recreatieschap Veerse Meer, de omliggende waterschappen en Natuurmonumenten allemaal hun eigen belangen en taken. Na de opheffing van het recreatieschap in 1999 is waterschap Scheldestromen meer gaan doen. Ook Staatsbosbeheer heeft beheertaken (de eilanden en dagrecreatieterrinen) aan het waterschap overgedragen.

Door een tweede ophaalbrug, de Hongersdijckbrug bij de sluis in de Zandkreekdam te bouwen, ontstond een bypass die aan enorme verkeersopstoppingen een einde maakte. De ontsluiting van het Veerse Meergebied - ook een knelpunt - is hierdoor flink verbeterd.

Katse Heule

Al in 1989 ontstond het idee dat de waterkwaliteit van het Veerse Meer sterk zou kunnen verbeteren door het voortdurend door te spoelen met 'vreemd', fris water. De mogelijkheid van een 'doorlaatmiddel' in de Zandkreekdam werd vervolgens uitgewerkt. Zulke 'kunstwerken' zijn echter zodanig duur, dat het lang duurde voor er in Den Haag toe besloten werd. Toen ging het snel: begin 2002 ging de spa in de grond en in juni 2004 werd het doorlaatmiddel Katse Heule in gebruik genomen. Door twee enorme betonnen kokers gaat brak water uit het meer naar de Oosterschelde en komt er gezond, zout water voor terug. Die ruil is beslist niet mondjesmaat: per seconde stroomt veertigduizend liter water door de kokers. Er is nu ook weer een bescheiden getijdenverschil van maximaal twaalf centimeter op het meer waar te nemen. Al na een jaar werd duidelijk dat het doorlaatmiddel enorm goede resultaten boekte; het water werd zienderogen helderder en allerlei wetenschappelijk onderzoek onderstreept dat. Dit positieve resultaat deed de discussie over een wellicht noodzakelijke twee doorlaatmiddel (in de Veerse Dam) verstommen. En de natuur in en om het meer? Die past zich wederom aan, maar doet dat iets rustiger dan na 1961. Hoewel, na een maand waren er al kwalen bij de Veerse Dam...

Via het doorlaatmiddel Katse Heul in de Zandkreekdam stroomt bij hoogwater het water van de Oosterschelde het Veerse Meer binnen.